

Оскар Вайльд

ПОРТРЕТ
ДОРІАНА ГРЕЯ

*Переклад з англійської
Олени ЛОМАКІНОЇ*

Київ
"ЗНАННЯ"

ПЕРЕДМОВА

Художник — творець прекрасного.

Мета мистецтва — виявити себе і приховати митця.

Критик — це людина, що має здатність віднаходити нові шляхи й матеріали, аби втілити своє бачення прекрасного.

Найвищим і водночас найнижчим виявом критики є автобіографія. Ті, хто віднаходить у прекрасному потворні смисли, — люди морально зіпсовані, що не додає їм привабливості. Це, навпаки, вада.

Ті ж, хто здатен розгледіти у прекрасному прекрасні смисли, — культурні, освічені. Для них ще є надія. Але тільки ті, хто в прекрасному вбачає лише одне — Красу, є обраними.

Немає книг духовних і бездуховних. Натомість є книги добре написані і погано написані. І все.

Ворожість XIX століття до реалізму — це гнів Калібана¹, що бачить себе у дзеркалі.

Ворожість XIX століття до романтизму — це гнів Калібана, який себе у дзеркалі не бачить. Моральність людини — це лише одна з тем для митця, а мораль-

¹ Калібан — один з негативних персонажів п'єси Вільяма Шекспіра "Буря". Злий, спотворений дикун, син злої чаклунки Сікоракси (Тут і далі — прим. ред.).

ність мистецтва — застосовувати недосконалі засоби у досконалий спосіб.

Жоден митець не прагне щось доводити. Довести можна навіть очевидні речі.

Митець не має етичних уподобань. Його етичні уподобання породжують неприпустиму манірність стилю.

Митець не може мати хворобливої уяви. Йому дозволено зображувати все.

Мова і думка для митця — знаряддя мистецтва. Вада і доброчесність — матеріал для роботи. З погляду форми взірцевим є мистецтво музиканта, а з погляду почуття — ремесло актора.

У будь-якому мистецтві є те, що лежить на поверхні, і є символ.

Той, хто намагається сягнути за поверхню, робить це на свій страх і ризик.

Той, хто намагається прочитати символи, також ризикує. Насправді мистецтво відображає не життя як таке, а спостерігача.

Множинність думок з приводу витвору мистецтва є виявом того, що цей витвір новий, складний та злободенний.

Коли критики сперечаються, то митець лишається в гармонії з собою. Ми можемо вибачити людині створення корисних речей, поки вона не впадає у замилування ними. А єдиним вибаченням за створення речі, з якої немає ніякої користі, може стати лише цілковите захоплення нею.

З мистецтва загалом немає ніякої користі.

Оскар Вайльд

ГЛАВА І

Майстерня була наповнена густими пахощами троянд, і коли легенький літній вітерець грайливо шарудів листям у саду, крізь відчинені двері проникав важкий запах бузку впереміш із витонченим ароматом рожевих квіточок терну.

Лорд Генрі Воттон, лежачи в кутку на дивані на перських подушках і за звичкою курячи цигарку за цигаркою, мав можливість милуватися мерехтінням медово-духмяного, насиченого сонцем цвіту рокитника — його тріпотливі віти, здавалося, ледь-ледь могли втримати таку вогнясту красу; час від часу на довгих шовкових фіранках, що прикрашали величезне вікно, перепурхували фантастичні обриси птахів, на мить створюючи ілюзію японських картин і нагадуючи лорду Генрі про тих блідих змучених токійських художників, котрі через мистецтво, статичне за своїм визначенням, марно намагаються передати рух і стрімкість. Приглушене дзижчання бджіл, що продиралися крізь високу нескошену траву або невтомно кружляли навколо запилених, наче вкритих позолотою суцвіть жимолості, здавалося, робило тишу ще більш гнітючою. Ледь чутний гуркіт Лондона, що долинав сюди, нагадував басовите гудіння якогось віддаленого органа.

Посередині кімнати стояв вертикально розташований мольберт із прикріпленим до нього портретом юнака незвичайної вроди. Трохи неподалік навпроти нього сидів художник Безіл Голворд, чие раптове зникнення кілька років тому викликало неабияке збудження серед громадськості, породивши

при цьому чимало найдивовижніших припущень і здогадок.

Художник розглядав красиве обличчя юнака, якого він так майстерно зобразив на своєму полотні, і вдоволено усмішка застигла на його губах. Але раптом він випростався і, заплющивши очі, притиснув пальцями повіки, начебто волів заховати глибоко в мозку якусь дивне сновидіння, від якого боявся прокинутись.

— Безіле, це твоя найкраща робота, найкраща з досі написаних тобою, — протягнув лорд Генрі. — Ти обов'язково маєш наступного року відправити його до Гросвенора¹. Академія в цьому випадку — занадто гучно і банально. Коли б я не зайшов туди, там стільки людей, що я не встигаю оглянути картини (і це жахливо), або ж, навпаки, стільки картин, що я не можу розглядіти людей (а це ще гірше). Отже, Гросвенор — це справді єдине прийнятне місце.

— Не думаю, що мені варто кудись її відправляти, — відповів художник, відкинувши голову назад у своїй характерній манері, що так смішила його друзів в Оксфордї. — Ні, я нікуди її не відправлятиму.

Лорд Генрі здивовано звів брови, поглянувши на Безіла крізь тоненьку блакитнувату завісу химерних завитків диму від його просякнутої опіумом сигарети.

— Нікуди не відправлятимеш? Але, дорогий друже, чому? Є якісь причини? Що ж ви, художники, за дивний народ! Ви робите все, що завгодно, аби здобути славу. А

¹ Гросвенор — картинна галерея в Лондоні, заснована у 1877 р. сером Ліндсеєм Кутсом та його дружиною Бланш. Вважалося, що власники галереї були критично налаштовані щодо академічного мистецтва: саме у них виставлялися митці, яких не приймали у класичній і консервативній Королівській академії (*Тут і далі — прим. ред.*).

коли вона приходить, вам, здається, хочеться її позбутись. Це безглуздя! Адже єдине, що може бути гірше від того, що про тебе говорять, це коли про тебе взагалі не згадують. Цей портрет затьмарить славу будь-якого молодого художника в усій Англії і змусить заздрити старих, якщо, звісно, вони взагалі здатні на якісь емоції.

— Я знаю, це виглядає смішно, — відповів Безіл. — Але я справді не можу відправити цю картину на виставку. Я занадто багато себе самого в неї вклав.

Зручніше вмощуючись на дивані, Лорд Генрі за-сміявся.

— Так, саме такої реакції я й очікував, — продовжив художник. — Але все одно це правда.

— Забагато вклав себе самого! Чесне слово, Безіле, я не думав, що ти такий самовпевнений. Не бачу ані найменшої подібності між твоїм грубим зморшкуватим обличчям і чорним, як смола, волоссям та цим юним Адонісом, який нібито виточений зі слонової кістки та пелюсток троянд. Дорогий мій Безіле, адже він — Нарцис, а ти... ну, звісно, в тебе розумний вираз обличчя, але це й усе. А там, де починаються розумування, краса, справжня краса закінчується. Інтелект — це вже надмірність за своєю суттю, він здатен зруйнувати гармонію будь-якого обличчя. Варто лише комусь замислитись, як у нього починає видовжуватися ніс, або виступати лоб, або його обличчя набуває якогось ще бридкішого вигляду. Поглянь лиш на успішних, видатних людей, пов'язаних із будь-якою науковою діяльністю. От хто є взірцем потворності! Окрім, звісно, представників духовенства. Хоча, мабуть, вони просто не переобтяжують себе зайвим мисленням. Єпископ у свої вісімдесят продовжує виголошувати те, що йому втлумачили, коли він був вісімнадцятирічним парубійком, — і, ясна річ, він завжди має неперевершений ви-

гляд. Так само й твій таємничий юний друг, імені якого ти мені не назвав, але чий портрет цілковито зачарував мене, ніколи не думає, я майже певен у цьому. Це якесь прекрасне пустоголове створіння, що мало б завжди бути тут узимку, коли немає квітів, щоб ми могли ним милуватися, і влітку для остудження нашої тямущості. Тож не варто собі лестити, Безіле, — ти аніскілечки на нього не схожий.

— Гаррі, ти не зрозумів, — зітхнув художник. — Ясна річ, я на нього не схожий, і прекрасно це знаю. Правду кажучи, я й не хотів би бути на нього схожим. Знизуєш плечима? Я тобі щиро кажу. Будь-яка фізична чи інтелектуальна винятковість приречена, вона фатумом тяжіє над непевною ходою монархів. Краще нічим не вирізнятися з-поміж інших. Потворні й дурні мають усі блага світу. Вони можуть просто сидіти і витріщатися на те, як інші щось роблять. Їм невтямки, що таке перемога, але разом з тим вони вільні й від тягара поразок. Вони живуть так, як варто було б жити всім нам, — спокійно, безтурботно, без метушні й тривоги. Не руйнують чужі життя, але й їхні ніхто не руйнує. Твоє, Гаррі, суспільне становище і багатство, мій інтелект і майстерність, якими б вони не були, краса Доріана Грея — за всі ці дари богів ми мусимо платити, і платити сповна.

— Доріана Грея? Це його ім'я? — перепитав лорд Генрі, поволі прямуючи до Безіла Голворда.

— Саме так. Хоча я не мав наміру тобі його називати.

— Чому ж?

— Ну, я не можу це пояснити. Якщо мені хтось неймовірно подобається, я ніколи не розголошую його імені. Це означає немовби віддати комусь частинку цієї людини. До того ж мені останнім часом хочеться бути загадковим. Здається, це єдине, завдяки чому сучасне життя може стати таємничим або незбагненим. Навіть найпростіша річ може набути особливого прекрасного

змісту — варто лиш її приховати. Тепер, коли я їду з міста, ніколи не кажу своїм знайомим, куди саме. А якби сказав, то зіпсував би собі все задоволення. Насмілюся припустити, що це дурна звичка, але часом здається, що вона може значно збагатити життя романтикою. Мабуть, я у твоїх очах виглядаю зовсім безглуздо?

— Зовсім ні, — заперечив лорд Генрі. — Зовсім ні, мій дорогий Безіле. Ти, мабуть, забув, що я одружений, і єдина принада шлюбу полягає в тому, що ми обоє маємо, хоч-не-хоч, вдаватися до хитрування і брехні. Я ніколи не знаю, де моя дружина, а вона ніколи не відає, чим займаюсь я. Якщо ми перетинаємося — а це час від часу трапляється, коли ми обідаємо в гостях або буваємо на прийомі у герцога, — ми розповідаємо одне одному цілковито абсурдні історії з якомога серйознішими виразами облич. Мушу визнати, що моїй дружині це вдається набагато краще, ніж мені. Вона ніколи не плутається у своїх розповідях, зі мною ж це трапляється постійно. Проте навіть виводячи мене на чисту воду, вона ніколи не влаштовує сварок. Іноді я навіть волів би, щоб ми по-сварились, та вона просто насміхається з мене.

— Гаррі, я терпіти не можу, коли ти так говориш про своє подружнє життя, — насупився Безіл, неспішно прямуючи до дверей, що вели в сад. — Я вірю, що насправді ти чудовий чоловік, проте надзвичайно соромишся своїх чеснот. Ти незвичайна людина. Ніколи не говориш нічого добropорядного і водночас не робиш нічого аморального. Твій цинізм — позірний.

— О, ні, позірно — це поводитись природно, і ця поза мене найбільше дратує, — засміявся лорд Генрі.

Обидва молодики вийшли в сад і затишно вместилися на довгій бамбуковій лаві, що стояла в тіні розлогого лаврового куща. Сонячне світло ковзалося по гладенькій, немов відполірованій, поверхні листя. У траві тріпотіли білі стокротки.

Помовчавши, лорд Генрі витягнув годинник.

— На жаль, мені час іти, — пробурмотів він. — Але перш ніж піти, я дуже просив би тебе відповісти на поставлене питання.

— На яке? — перепитав художник, продовжуючи вдивлятися у землю.

— Ти добре знаєш, про що йдеться.

— Ні, Гаррі, не знаю.

— Добре, можу повторити. Я наполягаю, щоб ти пояснив мені, чому ти не хочеш виставляти портрет Доріана Грея. Я хочу почути справжню причину.

— Я назвав тобі справжню причину.

— Ні, не назвав. Ти сказав — буцімто через те, що в цьому портреті забагато тебе самого. Але ж це хлоп'яцтво!

— Гаррі, — промовив Безіл Голворд, дивлячись йому просто у вічі, — кожен портрет, написаний із почуттям, — це портрет художника, а не натурника. Натурник — це так, випадковість. Не його художник розкриває на полотні, а себе самого. Я не виставлятиму картину, бо маю побоювання, що вона видасть таємницю моєї душі.

Лорд Генрі вибухнув сміхом.

— І що ж це за таємниця? — поцікавився він.

— Я скажу тобі, — відповів художник, однак на його обличчі проступило сум'яття.

— Згораю від нетерпіння її почути, — ковзнув по ньому поглядом лорд Генрі.

— Ет, насправді нема чого розповідати, — неохоче продовжив Безіл. — Боюся, ти взагалі цього не зрозумієш. Та й навряд чи повіриш мені.

Лорд Генрі з усмішкою нахилився, висмикнув з трави рожеву стокротку і почав пильно її розглядати.